

Eleştirilere Cevaplar

Geçtiğimiz günlerde *Sosyalizm.org*'da üç bölüm hâlinde yayımlanan “[Türkiye’de Bolşevizmin Boğulması Sürecinde Menşevizmin Teşkili Üzerine Tarihi Vesikalar](#)” başlıklı yazı çeşitli eleştirilere muhatap oldu. Burada eleştiri noktalarını özetleyecek ve cevaplarımıza yer vereceğiz. Ancak öncelikle bahsi geçen çalışmada ileri sürülen temel tezleri kısaca tekrar etmek konunun takibi açısından faydalı olacaktır.

1920 yılının ikinci yarısı ve bu sürecin bir doruk noktası olarak 1921 Ocak ayındaki siyasî gelişmeler, ülkenin geleceğine damga vurmakla birlikte, Türkiye sosyalist hareketinin bugünkü ideolojik ve politik vaziyetinin de temellerini atmıştır. İçişleri Bakanı'nın solculardan alınması, Batı Cephesi'ne hâkim olan ve Eskişehir'de üslenmiş Çerkes Ethem önderliğindeki milis güçlerin tasfiyesi, böylelikle Anadolu'da fikirden kuvveye geçmiş olan sosyalizm akımının engellenmesi ve Bakû merkezli Bolşevik partinin 15'ler nezdinde tasfiyesi, çok kısa süre içerisinde peş peşe yaşanmıştır.

Bu gelişmeleri mümkün kılan dinamikler arasında, devletin plânlı müdahalesinin yanı sıra, bugüne kadar büyük oranda teşhis edilmemiş ve yeterince üzerine tartışılmamış vaziyette duran Türk Menşevik unsurların tutum ve eylemleri de önemli yer tutar. Vesika Serisinde, ilk önce *Seyyare Yeni Dünya* gazetesinin seyrine yer vererek politik plânda Ethem'in milis güçlerinin kısıpaca alınması ve tasfiyesini ele aldık. Bu süreç, Anadolu'da uç veren bir uzlaşmacı sol damarı işaret eder. *Seyyare Yeni Dünya* gazetesinin dönüşümü bu açıdan barizdir. 1920 Ekim ayında kurulan resmî komünist partisinin siyasî rolü burada belirginleşir. Aynı süreçte, uzlaşmacı sol ekip ile Bolşevik kadrolar arasına doğrudan ajan faaliyeti vasıtasıyla da kama sokulur. Ethem, Suphi, Hakkı Behiç gibi özneler birbirine düşürülür; Suphilerin katli ve Ethem'in ilticaya

zorlanması peşinden gelir. “*Seyyare*”si tasfiye edilerek *Yeni Dünya* adını alan gazete bir süreliğine yasaklanır.

Bu sürecin merkezî tartışma konularının başında “İslam ve Sol” gelir. Bolşevik kadrolar ile Menşevik kadroların İslamî bir sosyalist söyleme yaklaşımdaki farklılıkları anlamlıdır. Komünizm davası, halk nezdinde İslamî bir sosyalist yönelimle karşılık bulmaktadır. Düzen dehşetli bir rahatsızlık içerisindedir. Belge serisinin ikinci ve üçünü kısımlarında yer verilen Meclis Gizli Celse tartışmaları tam da bu meseleye yoğunlaşmıştır. Halk arasındaki teveccüh mesele yapılmıştır. M. Kemal’in değimi ile “Arapça ve Türkçe Komünistlik yapma” olanakları tasfiye edilmiştir. Kısa süre sonra TKP’de liderlik Şefik Hüsnü önderliğinde Batı eğitilmiş, Suphi liderliğinin aksine Sovyetler’in reel politik ihtiyaçlarına göre yön tayin ederek aparatlaşan bir aydın grubun hâkimiyeti netleşecektir.

Sosyalizm.org’da yayımlanmış başka yazılarda da yer alan “Menşevizm” vurgusu daha önce de eleştiri almıştı. Son çalışma da önce bu mesele üzerinden eleştirildiğine göre cevaplara buradan başlamak gerek. Aldığımız iletilerde, Resmî TKP’de (R-TKP) yer alan kadrolar için de yaptığımız “Menşevik” tanımlaması, Rusya’daki Menşevik partisinin uzun mücadele tarihlerine bir haksızlık olarak görülmüş; Türkiye’deki adı geçen Hakkı Behiç vb. isimlerin olsa olsa “sol-ittihatçı” oldukları savunulmuş; “İçişleri Bakanlığı’nın solculardan temizlenmesi” tespiti yersiz görülmüş, R-TKP’nin salt bir muvazaa partisi olduğu tezi tekrar edilmiştir. Eleştirilerin temelinde yatanın ise “kesinliği olmayan kanaatlere dayanarak yorum yapma ve tarihsel analize kalkışma” türünden bir yadsımanın olduğu görülüyor.

Menşevizm, tarihsel bir eğilim olan uzlaşmacılığın (halkın saflarında cari siyasete örgütlenmek yerine kendi –dolaylı devlet programını– halka giydirmeye çalışmanın) dolaylı devrim karşıtlığının 20. yy. başında Rusya’da aldığı ad Menşevizmdir. Bu akım kitle hareketlerinin doruk noktalarında, bir reaksiyon olarak 19. yy. sonunda doğmuş ve âdeta kitlelerin içinden devrimci partinin doğmaması için savaşmıştır. İlerleyen yıllarda parti üyeliği kriterleri konusunda Bolşeviklerle ayrı düşmeleri bu açıdan anlamlıdır. Lenin, 1917 Nisan hengamesi içerisinde Menşevizmi tarihsel bir eğilim olarak tanımlamıştı; 1848 Devrimi’nde düzenle uzlaşan, egemenlerden medet umarak aldanan ve aldatan Louis Blanc’ı, Menşeviklerin prototipi olarak konumluyordu.[1] Aynı çalışmada Lenin, Kautsky ve benzerlerinin emperyalist savaş karşısındaki işbirlikçi tutumları için de aynı benzetmeyi yapmaktadır. Nihayetinde 1848 Fransa’sında, 1914 Avrupa’sında, 1917 Rusya’sında veya 1920 Türkiye’sinde dönemine özgü devrimci araçlar ortaya çıkmıştır. Çelişki konusunda devrimci tutum alanlarla, uzlaşmacı tutum alanlar başka yoldan yürümüştür.

Türkiye sosyalist hareketinin tarihini bu açıdan dünyanın geri kalanından ayrık görme eğilimi, bir yerde sınıf savaşımını bizim geçmişimize “yakıştıramamakla” da ilgilidir.

İşin bu yanı, 16. yy.'dan itibaren yaşanan dönüşümlerin de konu edileceği daha temel bir tarihsel tartışmayı ileride yapmamızı zorunlu kılmaktadır. 1920/1921 eşiğinde Türkiye'de sosyalistlerin önünde, Kemalist ekip ve ittifaklarının İngiltere ve Sovyetler'le yürüttükleri pazarlıklara sadık bir siyaset yürütüp yürütmemek; sosyalizm kavgasını İslam'a uyar sayıp saymamak ve buna uygun bir dil tutturup tutturmamak gibi ayıraçlar mevcuttu. Neticede Suphiler Sovyetler'e rağmen Türkiye'ye iktidar kavgası vermeye dönerken Hakkı Behiç, Suphi liderliğinde Anadolu'ya girmesi devlet tarafından engellenen kızıl askerî birliği, M. Kemal ağzıyla, "serseriler" olarak itham etmekteydi. Ayıraç ve tutumlar bizce nettir.

R-TKP ve çevresinde yer alan veya Nisan-Eylül 1920 arasında İçişleri Bakanlığı görevlerini yürütmüş Hakkı Behiç, Cami Baykurt gibi isimlerin pek de teorik donanımları olmaması, ittihatçı geçmişleri gibi önyargılarla ele alınması ise meseleyi anlaşılabilir kılan bir başka eleştiri noktasıdır. 20. yy. başında Türkiye'de, Suphi ve çevresi dâhil olmak üzere (sayıları giderek azalmış İhtilafçılar dışında) siyaset yapıp da ittihatçılıkla yolu kesişmemiş olan hemen kimse yoktur. Gözden kaçan esas husus ise şudur: Devrimci bir durumdan, öznelerin radikal biçimde dönüştüğü günlerden bahsediyoruz. 1920/1921 eşiğinde Bolşevik partisi henüz Türkiye sınırlarına kadar hâkim değildir; iç savaştan kimin galip çıkacağı, kiminle komşu olunacağı TBMM tutanaklarına da yansıdığı üzere tartışma konusudur[2]; Kızıl Ordu, Menşeviklerin hâkim olduğu Gürcistan'a ancak 1921'de Suphilerin katlini takip eden aylarda girecek ve Chkheidze, Tsereteli gibi Menşevik liderler Fransa'ya kaçacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'de sosyalizme yüzünü dönmüş kadroların meşreplerine göre Menşevik ve Bolşevik tutumlardan etkilenmiş olmaları, bu tutumların izleğinde solculaşmaları gayet doğaldır. Aksi şaşırtıcı olurdu.

Bahsettiğimiz kadrolardan, örneğin Ankara'nın ilk İçişleri Bakanı Cami Bey, İttihat ve Terakki'nin yurtdışı teşkilatçılık faaliyetlerinde bulunmuş, dünyayı tanımış, Osmanlı Afrika'sının sosyolojisini kaleme almış, Meclis içinde İttihat ve Terakki'ye içeriden muhalefet etmiş, son Osmanlı Meclisi'nde Felâh-ı Vatan grubunda sözü geçmiş bir geçmişe sahip. Bu birikim üzerine Ekim Devrimi ile muhatap olmuş bir şahsiyetin sola kendi meşrebince meyletmiş olmasının; solculuğundan dolayı sağ kadroların basıncıyla kendisinden sonra gelecek iki bakan gibi İçişleri Bakanlığı'ndan ayrılmasının ona yakıştırılamaması hatalıdır. Bize gelen eleştiriler arasından, ilk iki bakan için yaptığımız "Menşevik" tespitinin yersizliği yanı sıra bu isimlerin olsa olsa Mustafa Kemal'in tek adamlık serüvenine engel oldukları için bakanlıktan uzaklaştırıldıklarına yer verilmektedir.

Ankara'nın ilk üç İçişleri Bakanı'nın görevden alınmasında M. Kemal'e de muhalefet eden ve ileride de edecek olan, Suphilerin katlinde önemli yeri olan Trabzon ve Erzurum Valiliği görevlerinde bulunmuş, Komünizmle Mücadele Derneklerinin atası

Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti'ni Erzurum'da örgütlemiş Hamit ve bağlantılı kadroların ciddi rolü vardır. Örneğin Hamit, ancak bakanlık solculardan “kurtarıldıktan” ve M. Kemal ile dönemselsel bir uzlaşma tesis edildikten sonra Ankara'dan ayrılarak Erzurum'a, katliam hazırlıklarına dâhil olmaya geçecek kadar işlerin merkezindedir. Hamit daha Ankara'ya gelmeden önce, Trabzon Valisi'yken Karadeniz'de o tarihte M. Kemal'e yakın olan Topal Osman gibi tiplerle çekişirken içişleri bakanlığının “temizlenmesi” için çaba gösteriyordu. Meselenin M. Kemal'in tek adamlığı ile izah edilmeyeceğini düşünüyoruz. Özetle, 1920/1921 eşliğinde Anadolu'da sosyalizm kavgası, bu kavranın kanatları, karşıtları ve özneleri yerli yerindedir; olgunun tevili mümkün değildir. Diğer yandan Hamit'in de içerisinde bulunduğu kadroların İngiliz siyaseti ile bağı akılda tutulmalıdır; İngiltere-Sovyetler-Türkiye arasında peş peşe anlaşmalar gündemdedir.

Ankara'da kurulan R-TKP'nin tekabül ettiği siyaset, bugüne kadar salt bir “muvaazaa partisi”, “devlet ajanları örgütü” şeklinde kısmen yüzeysel biçimde değerlendirilmiştir. Hâlbuki bu değerlendirmeler ne döneme ne tam olarak siyasî öznelerle ne de R-TKP'nin tarihsel işlevine denk düşmektedir. Dahası, bu okuma bugünümüzü anlaşılmasız kılmaktadır. 1920/1921 eşliğinde Devlet reorganize olmaktadır; yukarıda da değindiğimiz üzere hiçbir kadronun kendi başına merkezî icra organına hâkim olması mümkün değildir, dolayısıyla ciddi tertiplerin tek elden ve tek niyetle yürütülmesi olanaksızdır. Diğer yandan R-TKP, M. Kemal'in emriyle kurulup hemen ardından dağılmamıştır; dahası onun temsil ettiği devlet/merkez siyaset eksenli hat yaşamaktadır.

Türkiye'de Menşevizm, ana damar olarak Suphilerin katlini takip eden dönemde varlığını sürdürmüştür. Birer Kemalist ajan olarak görülmesi mümkün olmayan Hakkı Behiç, Arif Oruç gibi özneler, kendi çizgilerinde tutarlı adımları, fırsat buldukça, 1950'li yıllara kadar atmaya çabalamışlardır. Bu isimler, 1920'de R-TKP'ye meylederken Türkiye'de bir sosyalist devrimi mümkün görmüyor, hazır hissetmiyor ve dahası devrimci geçişi genel olarak zararlı buluyorlardı. Bugün bu anlayışı Kemal Okuyanlar, Erkan Başlar takip etmektedir.

Kemal Okuyan, geçtiğimiz günlerde Suphilerin katlinin yıl dönümünde bizatihi partisinin sosyal medya hesaplarının seçerek öne çıkardığı şu cümleleri kurmuştur:

“Bizim de düşüncemiz Türkiye'de 1920/1921 o kesitte, bizim anladığımız anlamıyla, ülkenin bir sosyalist devrim sürecine... çok çalkantılı bir süreç zaten... Anadolu'da bir işgal var, işgale karşı mücadele var, bir tarafta İstanbul hükümeti, bir tarafta Ankara hükümeti, o dönemde bir sosyalist bir dönüşüm sürecine girmesi Anadolu'nun, bunun için yeterli kaynak, yeterli altyapının olmadığını düşünüyoruz, şuna rağmen Sovyet Rusya'nın muazzam bir prestiji var, Bolşevizm çok itibarlı, Anadolu'da büyük bir destek görüyor ama bütün

bunlara rağmen şeyi rahatlıkla söyleyebiliriz, çok zor, o döneme dair.”[3]

Konuşmanın devamında Okuyan, Suphilerin dönüşlerini Anadolu’daki işgal karşıtı harekete katılmak istemeleri bağlamında âdeta “mazur görmektedir.” Gerek ülkenin tahlili gerekse sosyalistlere biçilen merkez siyasete eklenme minvalindeki gerçek görev gerekse de devrime yaklaşım anlamında Menşevizmin her anlamda bugün de yaşadığını; 1920’lerin Menşeviklerinin tezlerini birebir takip ettikleri ortadadır. R-TKP ayaktadır. Dahası bu yaklaşım ana akım hâindedir.

Bugünün Meşevizmini teşhis etmek açısından aşağıdaki sözlerde ibret vericidir. TİP lideri, Karadeniz’de boğulmuş devrim ihtimalimizin üzerinden atlarken, devrimi, 1923’e bağlamaktadır.

“Bana bazen soruyorlar ‘sen Türkiye’de devrim olacağına inanıyor musun?’ Oldu zaten. Türkiye’de 1923’te devrim oldu arkadaşlar! Oldu Türkiye’de bu. Sarayı ve iktidarını devirdik, padişahı kulağından tutup gönderdik, yeni bir ülke kurduk. Sonra sürekli olarak sağa doğru yatırıldığı için bu ülke, bir karşı devrim süreci yaşadığı için burjuvazi o devrimin ilkelerine ihanet ettiği için ... bu hâle geldik.”

R-TKP, Kadroculuk, irili ufaklı dernekleşmeler/partileşmeler, 1946’da patlak veren iki çizgi kavgası, bugün TİP ve diğerleri, bu damarların bağlandığı kaynak 1920’de mevcuttur. Bu kaynağın, kaynağa bağlanan damarların tespit edilmesi gereklidir ve tabii bu iş sancılı olacaktır. Bağlam kurmak, madden ve manen bir köke bağlanmak ve karşıtlarımızı kendi köklerine bağlamak başlangıç için şarttır.

Mete Tuncay, 1967 yılında peş peşe olmak üzere, Karl Popper düşüncesini Türkiye’ye sokmuş ve onun metoduyla solun tarihine el atmıştır. *Açık ve Toplum ve Düşmanları*’nın birinci cildinin çevirisi ile *Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925)* başlıklı kitabının birinci cildi, aynı yıl yayımlanmıştır. Tuncay’dan öğrendiğimiz metotta bağlam kurmamak; politik olanı görmemek esastır. O, başka çalışmalarında da bağlam kurmaya çalışanlara kılıcını çekmiş; ön almıştır. 1960’ların sonunda yükselmekte olan devrimci gençlik hareketinin tarihsel bağlarına ulaşmaması açısından da Tuncay’ın ciddi hizmetleri olduğu anlaşılmaktadır; sosyalistler bu çemberden bugün dahi çıkamamıştır.

Bu metot aşılmalı, gözümüzün önünde dağınık vaziyette duran tarihimizin iç muhasebesi yapılmalı, bağlam kurulmalı, çember kırılmalıdır.

Tevfik Atmaca
20 Şubat 2024

Dipnotlar:

[1] “Louis Blanc, mealen ‘sosyalist’ eğilimleri ifade eden ‘emek örgütlenmesi’ konusunda işçilere burjuvazinin yardımcı olabileceği konusunda umut besledi ve bu umudu yaydı... Chkheidze, Tsereteli, Steklov ve şu anda Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti’nin liderleri olan ve aynı zamanda son Tüm Rusya Sovyetler Konferansı’nın liderleri olan diğerleri Louis Blanc ile aynı saftadırlar... Şimdi yapılması gereken, Louis Blanc’larla –Chheidzler, Tsereteliler, Steklovlar, O.K. Partisi, Sosyalist-Devrimciler Partisi, vs. vs. ile– kararlı ve kesin bir yol ayrımıdır... Kitleler[in]... Blancçılığın devrimin daha ileri başarısını, hatta özgürlüğün başarısını mahvettiğini veya tümüyle tahrip edeceğini görmeleri sağlanmalıdır.” Lenin, “Blancism”, *Collected Works*, s. 34 vd., [MIA](#).

[2] “Evvelen efendiler, maddî konuşalım dedim. Bugün Rusya’da bir Bolşevik Hükûmeti görüyoruz ve Yusuf Kemal Bey arkadaşımızın dediği gibi püf demekle yıkılacak bir hükûmet de değildir. Bir Menşevik hükûmetine terki mevki edip etmeyeceği bizce meçhuldür” İsmail Suphi Bey (Burdur Vekili), 17 Ekim 1920, *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Cilt 1, s. 206. “Kafkas konfederasyonu şunun içindir; Rusya’da Bolşeviklik bir gün düşecektir ve bunun devamına kimse inanmıyor. Komünizm yaşamaz gayri tabî bir çocuk zannediyorlar... Onun Kafkas Konfederasyonu teşekkülü yapılırsa Hükûmet düşecek, bilmem ne yapacak? Kafkas askeri Rusya’nın içine sevk olunacak. Çar taraftarı mı gelecek, Menşevik taraftarı mı gelecek gibi Bolşeviklik cereyanı kopacak... Rusya dost, Bolşeviklik düşman olabilir. Şimdi Rusya’nın dostu oluruz, fakat Bolşevikliğin düşmanı oluruz. Onların prensiplerine nazaran bütün dünya Bolşevik olacaktır ve her Bolşevik hükûmet Rusya’ya merbut olacaktır. Moskova’nın siyaseten hükmü altındadır. Almanlara bunu teklif etmişlerdir, İspartakistler de razı olmamıştır ve hiç şüphesiz Almanlar da ondan dolayı kabul etmemişlerdir. Şimdi biz Kafkas konfederasyonuna girerek komünizm bir yer tutmuş olacağız. Bu da bir siyasettir ve hatta Ruslar bize resmen daha bu taarruzlar olmadan evvel biz Kafkasya’da iken teklif etmişlerdir. Size bir Kızıl ordu verelim. Yunanlılara taarruz ediniz diyorlardı. Hiç şüphesiz oradan buraya Kızıl ordu gelemezdi, bir noktaya kadar gelir otururdu.” Dr. Rıza Nur Bey (Sinop Vekili), 13 Eylül 1921, *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Cilt 2, s. 262.

[3] TKP’nin sesi: “1920’den Bugüne TKP: Bir Hayalin mi Peşinde?”, 30 Ocak 2024, Youtube.

[4] “Ayrıntılar” Programı, 25 Ağustos 2022, Enver Aysever – Erkan Baş mülâkatı, Tele1.